

Badania dialektologiczne na Polskim Spiszu¹

GRANICE POLSKIEGO SPISZA A DIALEKTOLOGIA

Polski Spisz, czyli część Zamagurza Spiskiego, obejmuje 14 wsi: Czarną Górę, Dursztyn, Falsztyn, Frydman, Jurgów, Kacwin, Krempachy, Łapszankę, Łapsze Niżne, Łapsze Wyżne, Niedzicę, Nową Białą, Rzepiska i Trybsz. Taki jest też zasięg gwary spiskiej. Zachodnią i północną granicę regionu stanowi Białka, wschodnią dawniej Dunajec, a dziś Jezioro Czorsztyńskie. Jediną spiską wsią, która znajduje się na północ od Białki, jest Nowa Biała - stało się tak, gdy w XVII w. rzeka zmieniła swój bieg. Południowa granica i tym samym fragment granicy państwowej polsko-słowackiej nie są oparte na przebiegu rzeki lub pasma górskiego, w wyniku czego wsie Polskiego Spisza bezpośrednio sąsiadują z miejscowościami słowackimi, np.: Rzepiska z Osturnią (Osturňa), Kacwin z Frankową (Velka Frankova) i Spiską Starą Wsią (Spišska Stara Ves).

We współczesnych badaniach dialektologicznych zasięg gwary spiskiej w granicach Polski jest tak precyzyjnie określony, że nie jest przedmiotem rozważań². Jednak należy wspomnieć, że biorąc pod uwagę realizację wygłosowego *-ch*, Kazimierz Nitsch w II wydaniu *Wyboru polskich tekstów gwarowych* (1960) wydzielił „dialekt spisko-nowotarski”. Zaliczył do niego Spisz oraz podhalańskie wsie w dolinie Dunajca po Nowy Targ, czyli ziemie dawnego starostwa czorsztyńskiego. Ta propozycja nie znalazła kontynuacji, dlatego oddzielnie opisujemy gwary: spiską, podhalańską i orawską.

BADANIA LEKSYKI I FRAZEOLOGII SPISKIEJ

W porównaniu z Podhalem i Orawą pod względem leksykograficznym gwara spiska jest najsłabiej opracowana. Co prawda, dysponujemy *Słownikiem gwary spiskiej* Franciszka Fitaka (2004), jednak nie jest to publikacja, którą można by w jakikolwiek sposób porównywać ze słownikami Józefa Kąsia - orawskim (Kąs 2003) i podhalańskim (ILGiKP). Liczący 45 stron słownik Fitaka zawiera 1341 haseł o prostej strukturze. Po wyrazie hasłowym, przy

Bernat badań dialektologicznych na Polskim Spiszu był już omawiany przez Józefa Bubaka (1983) i Helenę Grochołę-Szczepanek (2007a; 2012:45-49). Z kolei tematykę karpacką (w tym również prace dotyczące Polskiego Spisza) scharakteryzowali Mieczysław Karaś (1961,1963,1971) i Joanna Okonio-wa (2008). W tym artykule zajmuję się tylko Polskim Spiszem. Polskie gwary spiskie na terytorium Słowacji badali m.in. Mieczysław Małecki (1938), Adolf Kellner (1940), Zenon Sobierajski (1961,1963, 1966-1977, 1983), Franciszek Sowa (1990) i Julia Dudašova-Kriššakova (1993). Na Spiszu, podobnie jak na Orawie, poza gwarami polskimi i słowackimi są też w użyciu gwary mieszane i przejściowe, które były omawiane przez Małeckiego (1934). Gwara spiska jest badana nie tylko z perspektywy dialektologicznej, lecz także socjolingwistycznej. Do tego nurtu należą prace H. Grochoły-Szczepanek (np. 2006a, b, c, 2007b, c, 2008a, b, c, 2009a, b, 2012) oraz artykuł Franciszka Sowy (1976).

² Jedinym wyjątkiem jest *Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji* Z. Sobierajskiego (1966-1977), w którym z Polskiego Spisza została pominięta Nowa Biała.

rtórym czasem pojawia się wariant fonetyczny, morfologiczny lub derywat, następuje in- órmacja etymologiczna i deñnią w postaci synonimu ogólnopolskiego, por.:

- ▶ frajerka, frajryka, freierka. Freyrka słowac. *Frajerka narieczona*) -narieczona;
- ▶ friško, frišno (węg. rhsi szybki - szybko;
- ▶ niewiasta, niewiastka (słowac. *nevesza, synowa* - synowa.

Objaśnienia etymologiczne po części są błędne jak chociażby ostatni przykład, który należy raczej uznać za wyraz staropolski zachowany na peryferiach polskiego obszaru językowego, być może przy jednoczesnym wpływie języka słowackiego. Jednak o czystym łowacyzmie raczej tu nie ma mowy.

Kolejne, również amatorskie opracowanie leksykograficzne to *Słowik spiskich wyrazów worowych* opracowany pod kierunkiem Moniki Milaniak i Edyty Widy (2006). Znajdziemy w nim 1547 haseł z 5 wsi: Niedzicy, Kacwina, Trybsza, Łąpsz Niżnych i Łąpsz Wyżnych, zdobnie jak w słowniku Fitaka, tak i tu hasła mają prostą budowę: wyraz, skrót nazwy wsi (nie zawsze) i definicja w postaci synonimu ogólnopolskiego, por.:

- ▶ brechać (N), brzesać (T) - szczeakać, pyskować;
- ▶ jeziulanko (N), jezulanko (T) - choinka;
- ▶ bebef, dziodzio, kandziof - duży brzuch.

Jak widać, w tym zbiorze wyrazów w jednym haśle są ujmow'ane warianty fonetyczne morfologiczne, a także ciągi synonimiczne.

Trzecie amatorskie opracowanie to *Co wieś to inna pieśń. Słownik gwary Bukowca Gór- ego i regionu Spiszą w Małopolsce* (*Co wieś*). Jest to porównawczy słownik wielkopolsko- piski w układzie tematycznym (kuchnia i jedzenie, dom i zagroda, praca na roli, zwierzęta,

rośliny i zioła, zajęcia pozarolnicze, człowiek i jego atrybuty, miłość, zaloty, rodzina, ol rzędy, przykłady tradycji, muzyka, taniec, strój ludowy i odzież, kolory), przy czym ze Sp sza uwzględniono: Niedzicę, Nową Białą, Łapsze Niżne oraz Czarną Górę, i w mniejszym stopniu: Krempachy, Kacwin, Frydman, Łapsze Wyżne, Rzepiska i Jurgów. Artykuł hasłowy najczęściej ma następującą budowę: wyraz (czasem z wariantami fonetycznymi i morfol< gicznymi), definicja realnoznaczeniowa ewentualnie rozbudowana o odesłanie do inneg< hasła, cytat użycia (nie zawsze), por.:

- ▶ zyntyca serwatka z owczego mleka: *Ón był na bacówce, napiył sie zyntycy i go przegi nio* (N, NB) (*Co wieś*: 178);
- ▶ dziadek (ŁN) ‘kawałek drewna, do którego wkładano *babkę*, na której klepano kos (*Co wieś*: 192);
- ▶ furik, furzik (CG, R), furyk (J) ‘taczki’: *Nasujpiosku do furika iprzywiyż na oborę* (ŁN (*Co wieś*: 193).

Słownictwo spiskie zostało też uwzględnione w trzech podtatrzańskich słownikach t< matycznych. Zofia Radwańska-Paryska (1992) zebrała nazwy roślin m.in. z Czarnej Gór Jurgowa, Kacwina i Rzepisk (część przykładów oznaczono jako *Spisz polski*), Henryk Jos (1987) omówił nazwy techniczne m.in. z Czarnej Góry, Jurgowa, Łapsz Niżnych, Krempael i Frydmana, a Wanda Herniczek-Morozowa (1975,1976) zestawiała terminologię pasterską; uwzględniając materiał z Łapsz Niżnych.

O frazeologii spiskiej wiemy jeszcze mniej niż o leksyce jednowyrazowej. Pewien zasób frazeologizmów znajdziemy w przywoływanym już *Słowniku spiskich wyrazów gwarowyci* (Milaniak, Wida 2006), *Przysłowia polskich Górali tatrzańskich i beskidowych* Grzegorz; Smólskiego (Rak 2016: 21-33),^a także w monografii Macieja Raka (2007). W słowniku O

ZESZYTY NAUKOWE
UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
CCLXXViii PRACE JĘZYKOZNAWCZE. ZESZYTY M

POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK
WYDZIAŁ FILOLOGICZNO-JĘZYKOWY PRACE KOMISJI
JĘZYKOZNAWCZEJ TOM I ZESZYTY *

ZENON SOBIOUJSKI

ATLAS POLSKICH GWAR SPISKICH
SA TERESIE POLSKI I CZECHOSŁOWACJI

SPISKIE TEKSTY GWAROWE Z
OBSZARU POLSKI

I

Helena Grochola-Szczepanek

JĘZYK MIESZKAŃCÓW SPISZĄ
 PLEĆ JAKO CZYNNIK RÓŻNICUJĄCY

KRAKÓW JMI

wieś to inna pieśń (Co wieś) mamy nawet osobny dział *Związki frazeologiczne, przysłowia, powiedzonka* (s. 269-280), jednak - jak się okazuje - znaczna część umieszczonych tam haseł nie może być zaliczona do frazeologii, gdyż są to po prostu leksemy jednowyrazowe o przerośniętym znaczeniu.

Jeśli idzie o teksty gwarowe, Spisz został znacznie lepiej opracowany niż sąsiadujące z nim Podhale głównie za sprawą *Spiskich tekstów gwarowych z obszaru Polski* Józefa Bubaka (1972), które obejmują rozmowy z 38 informatami ze wszystkich spiskich wsi. Także książki Franciszka Sowy *System fonologiczny polskich gwar spiskich* (1990) i Heleny Grocholi-Szczepanek *Język mieszkańców Spisz. Pleć jako czynnik różnicujący* (2012) dostarczają interesujących przykładów stylu potocznego gwary. Jednak najstarsze zapisy ze Spiszą pochodzą z końca XIX w., są to *Powieści spiskie* Lucjana Malinowskiego (1903). Krótsze teksty gwarowe zebrano też z poszczególnych wsi - Jurgowa (Karaś 1960), Trybsza (Małecki w przywoływanym *Wyborze polskich tekstów gwarowych* K. Nitscha (1960)), Dursztyna (Sowa 1974), Czarnej Góry i Dursztyna (Cygalski-Krupa 1969, 1971) oraz Rzepisk (Grochola 1994).

Leksyka gwary spiskiej została także opisana w perspektywie geografii lingwistycznej, por.:

- a. *Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji* Z. Sobierajskiego (1966-1977) - w tym czterotomowym opracowaniu uwzględniono wszystkie wsie po polskiej stronie oprócz Nowej Białej;
- b. *Atlas językowy polskiego Podkarpacia* M. Małeckiego i K. Nitscha (1934) - 3 miejscowości (Družbaki Dolne, Kacze, Żdziar) reprezentujące polskie gwary spiskie na Słowacji;
- c. *Mały atlas gwar polskich* K. Nitscha i M. Karasia (1957-1970) - materiał z Łapsz Niżnych w opracowaniu Eugeniusza Pawłowskiego;
- d. *Ogólnokarpaci atlas dialektologiczny* (OKDA) - punkt z Jurgowa opracowany przez Jana Ozdzyńskiego;
- e. *Atlas gwar polskich*, 1.1: *Małopolska* Karola Dejny (1998).

Dialektolodzy zwrócili również uwagę na udział zapożyczeń w gwarze spiskiej. Wpływy słowackie omówili Roman Zawiliński (1899), Z. Sobierajski (1963, 1983) i Alfred Zaręba (1978), niemieckie - Janusz Siatkowski (1997), węgierskie - Istvan Kniezsa (1934), A. Zaręba (1951) oraz Lajos Balogh, Janusz Bańczerowski, Ildikó Posgay (2000), a ruskie - Z. Sobierajski (1983).

Oddzielnie omówiono spiskie przydomki (Sowa 2006) i formy grzecznościowe (Grochola-Szczepanek 1996; 2014a).

P. R. Zawiliński podaje treść swej pracy p. t.: „O wpływie języka słowackiego na polskie gwary góralskie”.

We wstępie powołuje się autor na różnych pisarzy (Zejszner, Malinowski, Kryński, Kosiński, Stopka), którzy zaznaczali mimochodem wpływ słowaczczyzny na język naszych górali, zwłaszcza podhalskich, usprawiedliwia szukanie tego wpływu aż na Śląsku śladem śp. Malinowskiego, charakteryzuje źródła drukowane, z których czerpał materiały, wreszcie szkicuje metodę, którą się posługiwał, wychodząc od wyrazów przyswojonych i określając stopień i jakość tego przyswojenia. I Fakta w ten sposób zebrane ugrupował autor podług przyjętych kategorii gramatycznych w I głosownię, II słowotwórstwo, III odmianę i w IV słownik, dodając osobny dział semazyologiczny p. t.: *Wzrazy | w brzmieniu polskiem o znaczeniu słowackiemu

treść referatu Romana Zawilińskiego wygłoszonego w kwietniu na posiedzeniu Wydziału biologicznego Akademii Umiejętności („Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń AU” nr 4 z 1899 r.)

BADANIA SYSTEMU GRAMATYCZNEGO GWARY SPISKIEJ

Najdokładniejsze do tej pory opracowanie właściwości gramatycznych gwary spiskiej najdziemy w pierwszym tomie atlasu Z. Sobierajskiego (1966: 80-81). Badacz ten podzielił pisz na trzy mniejsze jednostki: Spisz nowotarski, Spisz starowiejski i Spisz kieźmarsko-ubowelski, i w formie tabeli zestawiał gwarowe cechy wspólne oraz różne (od fonetycznych, przez fleksyjne, do składniowych). Wskazał też na cechy różniące Spisz od Podhala.

PRACE ETNOGRAFICZNE

Zeszt 22

STDDA SPISKIE NR 1

POLSKI SPISZ

Jedność kultury ludowej i jej historyczne uwarunkowania. Środowisko naturalne — warunki gospodarowania. Antropologia. Gwary

Pod redakcją Zbigniewa Białego I

Inki. IW7

**BIBLIOTECZKA TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW
JĘZYKA POLSKIEGO NR 12**

MIECZYSLAW MAŁECKI

**JĘZYK POLSKI NA
POŁUDNIU OD KARPAT
(SPISZ, ORAWA, CZADECKIE, WYSPIY JĘZYKOWE)**

GEBETHNER I WOLFF KRAKÓW, WARSZAWA, ŁÓDŹ, POZNAŃ,
WILNO ZAKOPANE 1938

Opierając się m.in. na tej analizie, Halina Karaś przygotowała *Charakterystykę gwar spiskich*³ w kompendium internetowym *Dialekty i gwary polskie*. Przegląd właściwości gwarowych całego regionu znajdziemy również w artykułach Kazimierza Nitscha (1919) (tu także o nazwie *Spisz*) i Józefa Bubaka (1987). Z kolei Eugeniusz Pawłowski (1956) omówił gwarę Łapsz Niżnych, wymieniając następujące jej właściwości: mazurzenie, akcent inicjalny, brak labializacji i archaizmu podhalańskiego, obecność przyrostka *-uvać* i frykatywnego⁴ rz, takie właściwości fleksyjne czasowników, jak końcówki *-ym* (1 os. lp. cz. ter.) i *-me* (1 os. Im. cz. ter.) oraz imiesłowy typu: *zasioty, idyncy*.

BADANIA POSZCZEGÓLNYCH CECH GWARY SPISKIEJ

Cechą gwary spiskiej, której poświęcono najwięcej uwagi, jest przejście wygłosowe *-ch* w *-/(jedyne Czarna Góra, Jurgów i Rzepiska mają realizację tak jak na sąsiednim Podhalu, czyli -ch w -k)*. Już w⁵ pierwszych artykułach naukowych dotyczących omawianego regionu znajdziemy uwagi na ten temat (Nitsch 1919, 1920). Osobne prace spiskiej realizacji *-ch* poświęcili M. Małecki (1928b) i K. Nitsch (1958). Jak już wspomniano wyżej, na podstawie tej cechy drugi z badaczy wydzielił „dialekt spisko-nowotarski”.

Spisz został także uwzględniony w monografii M. Małeckiego *Archaizm podhalański (wraz z próbę wyznaczenia granic tego dialektu)*. *Z mapą* (1928a). Jego badania wykazały bowiem, że wymowa typu *c-isty, s-iba, z-ito* sięga poza Podhale i obejmuje obszar wyznaczony izofoną: Dursztyn, Krempachy, Jaworzyna, Nowa Biała, Żdziar. Wyspowo archaizm podhalański występuje też w: Hagach, Kac winie, Kołaczkowie, Łapszance, Nowej Lubowli, Relowie, Rzepiskach i Słowińskiej Wsi.

Tematu słowotwórstwa gwarowego dotyczy artykuł F. Sowy (2002) o spiskich przymiotnikach.

PODSUMOWANIE

Przegląd badań dialektologicznych na Polskim Spiszu ujawnia zaniedbania zwłaszcza w zakresie opisu leksykograficznego. Jak się jednak okazuje, w Instytucie Języka Polskiego PAN ma powstać *Słownik gwary spiskiej*. Z artykułu H. Grocholi-Szczepanek (tyoiaß), który zapowiada ten projekt, dowiadujemy się, że słownik:

- f. obejmie wszystkie spiskie wsie, w których jest używana polska gwara (także z terytorium Słowacji);

³www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l=mapa-serwisu&l2=&l3=&l4=spisz-gwara-mwr (dostęp 2 II 2018 r.).

⁴ Frykatywność - termin językoznawczy oznaczający cechę spółgłosek, „które wymawiane są przy silnym zbliżeniu narządów artykulacyjnych” (*Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* pod red. Haliny Zgólkowej, I.12, Poznań 1997, s. 40) - przyp. Red.

MONOGRAFJE POLSKICH CECH GWAROWYCH

MIECZYSLAW MAŁECKI
ARCHAIZM PODHALAŃSKI
(WRAZ Z PRÓBĄ WYZNACZENIA GRANIC
TJJUO DIALK)

W KRAKOWIE NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMII
UMIĘTNOŚCI SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNIACH
GEBETHNERA I WOLUTA

- g. uwzględni dwa rodzaje materiału gwarowego: drukowany (przede wszystkim teksty gwarowe J. Bubaka (1972), ale też spiska literatura pisana gwarą) oraz zebrany podczas badań terenowych, który ma być konsultowany z informatorami w każdej spiskiej wsi;
- h. zarejestruje słownictwo typowo gwarowe oraz wspólne z polszczyzną ogólną (podobnie jak słowniki J. Kąsia (2003, ILGiKP) będzie to słownik pełny) z nastawieniem na aspekt kulturowy;
- i. ujawni geograficzne, socjalne i chronologiczne zróżnicowanie leksyki. W tym celu zostaną wprowadzone kwalifikatory: *daw.* (słownictwo bierne dotyczące minionej kultury materialnej lub społecznej, pozyskane zwłaszcza z dawniejszych zapisów), *pok. III* (słownictwo znane tylko najstarszemu pokoleniu), *star.* (słowo starsze względem innego słowa), *now.* (słowo nowsze, konkurujące ze starszym); *sporad.* (słowo lub znaczenie peryferyjne);
- j. będzie zawierał informacje etymologiczne i tym samym spełni funkcję gwarowego słownika etymologicznego;
- k. będzie opierał się na uproszczonym zapisie fonetycznym.

Z pewnością w *Słowniku gwary spiskiej* zostanie uwzględniona frazeologia. Być może lepsze byłoby jednak przygotowanie samodzielnego *Słownika frazeologicznego gwary spiskiej*. Kolejna potrzebna inicjatywa to nowe teksty gwarowe utrwalone na nośniku cyfrowym. Realizacja ostatniego z postulatów może się dokonać niejako na marginesie prac nad *Słownikiem gwary spiskiej*.

Maciej Rak

LITERATURA

- BALOGH L., BAŃCZEROWSKI J., POSGAY I., 2000, *Węgierskie elementy leksykalne w języku regionu karpackiego (w świetle danych „Karpackiego atlasu dialektologicznego)*, „Prace Filologiczne” 45, s. 27-34.
- BUBAK J., 1972, *Spiskie teksty gwarowe z obszaru Polski*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Językoznawcze”, z. 36, Kraków.
- BUBAK J., 1983, *Stan badań nad polskimi gwarami na Spiszu*, „Język Polski” LXIII, z. 4-5, s. 322-334.
- BUBAK J., 1987, *Polskie gwary spiskie*, [w:] Z. Biały (redj), *Polski Spisz. Jedność kultury ludowej i jej historyczne uwarunkowania. Środowisko naturalne - warunki gospodarowania. Antropologia. Gwary*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Etnograficzne” 22, „Studia Spiskie” 1, Kraków, s. 233-262.
- Co wieś - Co wieś, to inna pieśń. Słownik gwary Bukowca Górnego w Wielkopolsce i regionu Spiszą w Małopolsce*, (praca zbiorowa), Kraków 2014.
- CYGAŁ-KRUPA Z., 1969, *Teksty gwarowe ze Spiszą*, „Prace Językoznawcze US” 1, s. 136-139.
- CYGAŁ-KRUPA Z., 1971, *Teksty gwarowe ze Spiszą*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Językoznawcze” 35, s. 257-260.
- DEJNA K., 1998, *Atlas gwar polskich, 1.1: Małopolska*, Warszawa.
- DUDAŠOVA-KRIŠŠAKOVA J., 1993, *Goralske narečia*, Bratislava.
- FI TAK F., 2004, *Słownik gwary spiskiej*, Szczawmica.
- GROCHOLA H., 1994, *Teksty gwarowe [Rzepiska]*, „Język Polski” LXXIV, s. 211-214.

- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 1996, *O niektórych formach grzecznościowych mieszkańców wsi Rzepiska na Spiszu*, „Język Polski” LXXVI, s. 41-44.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2006a, *Badania fokusowe mowy mieszkańców wsi*, „Socjolingwistyka” 20, s. 19-35.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2006b, *O sytuacji językowej na polskiej wsi na przełomie 20 i 21 wieku*, „Jezikoslovni Zapiski” 12 (1), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana 2006, s. 89-95.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2006c, *Wpływ przemian społecznych i kulturowych na mowę mieszkańców wsi (na przykładzie wsi Rzepiska)*, [w:] J. Sierociuk (red.), *Gwary dziś*, t. 3: *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, Poznań, s. 167-174.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2007a, *Nasza spiska mowa. Rozwój badań gwary spiskiej przed II wojnę światową*, „Na Spiszu” nr 2 (63), s. 35.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2007b, *Męskie i żeńskie nazwy rodzinne w języku ludowym*, „Język Polski” LXXXVII, s. 326-337.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2007c, *Pleć żeńska w spiskich tekstach gwarowych*, „Socjolingwistyka” 21, s. 113-132.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2008a, *Leksyka gwarowa spiskich gimnazjalistów*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 43, s. 7-34.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2008b, *Sposoby wyrażania płci w mowie mieszkańców wsi (na przykładzie gwary spiskiej)*, „Prace Filologiczne” LIV, s. 131-141.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2008c, *Stopień używania wyrazów ogólnopolskich i ich gwarowych odpowiedników w ocenie młodych mieszkańców Spiszą*, „Język Polski” 88, s. 215-230.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2009a, *Chłop swoje, a baba swoje, czyli o różnicach w mowie mieszkańców i mieszkańek wsi na przykładzie gwary spiskiej*, [w:] B. Dunaj, M. Rak (red.), *Polszczyzna mówiona ogólna i regionalna*, „Biblioteka LingVariów”, t. 5, Kraków 2009, s. 111-119.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2009b, *Kobiecość i męskość w tradycji i kulturze współczesnej Spiszą*, [w:] J. Adamowski, J. Styk (red.), *Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana*, t. 2: *Tradycja w tekstach kultury*, Lublin, s. 41-48.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2010, *Nazwy osobowe mieszkańców i mieszkańek wsi w aspekcie współczesnych zmian społecznych na przykładzie gwary spiskiej*, [w:] P. Zbróg (red.), *Współczesna polszczyzna w badaniach językoznawczych*, t. 2: *Od leksyki do języka poezji*, Kielce - Kraków, s. 57-69.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2012, *Język mieszkańców Spiszą. Pleć jako czynnik różnicujący*, Kraków.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2014a, *Grzecznościowe zachowania językowe w środowisku wiejskim na przykładzie gwary spiskiej w Polsce*, „Jezikoslovni zapiski” 20, s. 177-190.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 2014b, *O projekcie „Słownika gwary spiskiej”*, „Polonica” XXXIV, s. 191-200.
- HERNICZEK-MOROZOWA W., 1975, *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*, cz. 1, Wrocław.
- HERNICZEK-MOROZOWA W., 1976, *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*, cz. 2-3, Wrocław.

- ILGiKP - J. K. ąś, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, Bukowina Tatrzańska - Nowy Sącz - Kraków, od 2015.
- Jo ST H., 1987, *Słownik gwarowych wyrazów technicznych z terenu Podtatrza*, Zakopane.
- KARAŚ M., 1960, *Teksty gwarowe 28. Tekst podhalańsko-spiski zapisany w Chochołowie, powiat nowotarski*, „Język Polski” XL, s. 39-43.
- KARAŚ M., 1961, *Badania językowe w Małopolsce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Komisji Naukowych PAN, oddział w Krakowie” 4, s. 542-548.
- KARAŚ M., 1963, *Przegląd i charakterystyka badań językowych w Małopolsce południowej*, „Zeszyty Naukowe UJ”, „Prace Językoznawcze”, z. 5, s. 341-354.
- KARAŚ M., 1971, *Językoznawstwo wobec problematyki karpackiej*, „Slavica Slovaca” 6, s. 62-66.
- Kąś J., 2003, *Słownik gwary orawskiej*, Kraków (wyd. 2. obejmujące dwa tomy - 2011).
- KELLNER A., 1940, *Polskę ndfečni ukdžky ze Spiše*, „Sbornik Matice Slovenskej” XVIII, s. 121-137.
- KNIEZSA I., 1934, *Pochodze?iie hungaryzmów karpackiej terminologii pasterskiej*, „Księga referatów. II Międzynarodowy Zjazd Sławistów, Sekcja I Językoznawstwo”, Warszawa, s. 49-53.
- MALINOWSKI L., 1903, *Powieści spiskie*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” VI, s. 126-152.
- MAŁECKI M., 1928a, *Monografie polskich cech gwarowych nr 4: Archaizm podhalański (wraz z próbą wyznaczenia granic tego dialektu). Z mapą*, Kraków.
- MAŁECKI M., 1928b, *Spiskie x*, [w:] *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*, t. II, Kraków, s. 443-449.
- MAŁECKI M., 1934, *Do genezy gwar mieszanych i przejściowych (ze szczególnym uwzględnieniem granicy językowej polsko-czeskiej i polsko-słowackiej)*, „Slavia Occidentalis” XII, s. 81-90.
- MAŁECKI M., 1938, *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe). Z 2 mapami*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”, nr 12, Kraków - Warszawa - Łódź - Poznań - Wilno.
- Małeck i M., Nitsch K., 1934, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, cz. 1-2, Kraków.
- MILANIAK M., WIDA E. (oprac.), 2006, *Słownik spiskich wyrazów gwarowych*, Łapsze Niżne.
- NITSCH K., 1919, *Polszczyzna na Spiszu*, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 35-37.
- NITSCH K., 1920, *Granice państwa a granice języka polskiego*, cz. 1, *Polacy na dawnych Węgrzech*, „Język Polski” V, s. 97-101.
- NITSCH K., 1958, *Małopolska zmiana x w k lub f*, [w:] *Wybór pism polonistycznych*, t. 4: *Pisma dialektologiczne*, Wrocław 1958, s. 305.
- Nitsch K., 1960, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, wyd. 2, Warszawa.
- NITSCH K., KARAŚ M., 1957-1970, *Mały atlas gwar polskich*, 1.1-13, Wrocław - Kraków.
- OKDA: *OótqemnamcKuu duaneKmonoeunecKuu amnac*, 1.1 - R. A. Udler (red.), Kiszyniów 1989; t. 2 - S. Biernsztiejn, G. Klepikowa (red.), Moskwa 1994; t. 3 - A. Zaręba (red.), Warszawa 1991; t. 4 - J. Zakrewskaja (red.), Lwów 1993; t. 5 - I. Ripka (red.), Bratysława 1997, t. 6 - J. Bańcerowski (red.), Budapeszt 2001; t. 7 - D. Petrowicz (red.), Belgrad - Nowy Sad 2003.

- OKONIOWA J., 2008, *Leksyka Małopolski górzystej, ze szczególnym uwzględnieniem Podhala, w badaniach XIX i XX wieku*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXIV, s. 237-248.
- Pawłowski E., 1956, *O gwarze lapszańskej*, „Język Polski” XXXVI, z. 1, s. 21-27.
- RADWAŃSKA-PARYSKA Z., 1992, *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza*, Zakopane.
- RAK M., 2007, *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (na tle porównawczym)*, Kraków.
- RAK M., 2016, *Materiały do etnografii Podhala*, „Biblioteka LingVariów”, t. 22, Kraków.
- SIATKOWSKI J., 1997, *Językowe wpływy niemieckie w Karpatach*, [w:] B. Falińska (red.), *Witold Doroszewski. Mistrz i Nauczyciel*, Łomża, s. 75-99.
- SOBIERAJSKI Z., 1961, *Zarys gwar polskich okolicy Starej Lubowli na Spiszu słowackim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu”, „Filologia” 3, s. 25-64.
- SOBIERAJSKI Z., 1963, *Z morfologicznych wpływów słowackich na polskie gwary spiskie*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, seria II, „Językoznawstwo”, s. 319-330.
- SOBIERAJSKI Z., 1966-1977, *Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*, t. I-IV, Poznań.
- SOBIERAJSKI Z., 1983, *Geolingwistyczna analiza związków międzysłowiańskich na Spiszu*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, seria VI, „Językoznawstwo”, s. 383-403.
- SOWA F., 1976, *O wewnętrznym zróżnicowaniu gwar wsi Dursztyn na Spiszu*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, „Prace Językoznawcze” 3, s. 132-139.
- SOWA F., 2006, *Spiskie przydomki góralskie*, [w:] J. Okoniowa (red.), *Studia dialektologiczne III*.
- SOWA E., 1990, *System fonologiczny polskich gwar spiskich*, Wrocław.
- SOWA E., 2002, *Uwagi o słotwórstwie przymiotnika w polskich gwarach spiskich*, [w:] J. Okoniowa, B. Dunaj (red.), *Studia dialektologiczne II*, Kraków, s. 131-136.
- ZARĘBA A., 1951, *Węgierskie zapożyczenia w polszczyźnie*, „Język Polski” XXXI, z. 3, s. 113-125.
- ZARĘBA A., 1978, *Kontakty leksykalne na pograniczu językowym polsko-czechosłowackim*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, s. V, „Językoznawstwo”, Warszawa, s. 333-341.
- ZAWILIŃSKI R., 1899, *O wpływie języka słowackiego na polskie gwary góralskie*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 4, z. 4, s. 3-4.